КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК—ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIC

Ukrainian Monthly Review Lwiw Poland

Ч. 3.
БЕРЕЗЕНЬ
1935.
РІЧНИК VIII.

НА ОКРАЮ ДНІВ.

СПІЗНЕНЕ ПРИЗНАННЯ.

Пан віцеміністер скарбу Т. Лєхніцкі, вітаючи 24. січня ц. р. новий союз польських »рільничих і зарібкових кооператив« (складений під пресією уряду і з переважним впливом офіційних чинників у складі виконуючих орґанів) — подав оцінку ситуації на відтинку сільської кооперації в Польщі. При цій нагоді висказав зовсім правильну заввагу, що кріза змела все те, що було побудоване на слабих основах і те, що було зайве. Люксусом (поза Познанщиною) було паралєльне існування сільських споживчих крамниць і районових сільсько-господарських закупочно-збутових (»Рольніків« і под.). При житті удержалися лише ті сільські торговельні одиниці, які на першому пляні поставили споживчий діл, а рільничий закуп і збут трактують тільки як побічну чинність. Міністер підчеркнув, що подвійну сітку кооператив створила була польська кооперація, але не зробила тієї помилки українська (промовець мав на думці очевидно наші сільські споживчогосподарські крамниці).

Таке признання з уст відповідального урядового чинника — це безсумнівний комплімент українським кооператорам та признання їхньому орґанізаційному хистові. На жаль — признання спізнене, бо прийшло тоді, коли вже відбулася вівісекція тої кооперації, що виявила такий добрий орґанізаційний інстинкт. Українську кооперацію обмежено якраз у праві вільного орґанізування.

Признання з уст п. Т. Лєхніцкого прийдеться хіба тільки законтувати на сторінках історії нашого руху — що певно й станеться.

ПОЧИНАЄТЬСЯ »ОРҐАНІЗАЦІЯ«...

Це, що робиться на північних і західних окраїнах нашої території з українськими кооперативами, не можна назвати інакше як дезорґанізацією і руїною. Аж три польські кооперативні осередки простягли руки по спадщину РСУК: варшавський рільничий, варшавський споживчий і луцький »Гурт«. Між ними йде боротьба за те, хто більше перебере до себе кооператив, основаних не ним.

Ми ніяк не можемо зрозуміти, чому згаданим польським союзам так залежить на парусот бідних селянських кооперативах з Волині, Полісся і т. д. З окрема мусить кожного здивувати поспіх луцького »Гурту« — союзу районових господарсько-спо-

живчих кооператив. Всі кооперативи РСУК на волинській території, за виїмком кількох молочарських і кількох банків — це льокальні сільські кооперативи. Коли-ж »Гурт« так побивається за те, щоби їх дістати до свого союзу, то хіба тільки з тою метою, щоби чимскорше довести до їх ліквідації, щонайвище роблячи з них філії своїх районових централь. Робити це тепер, коли районізація в ділянці сільського закупу-збуту дістала сильний удар і коли найбільш життєздатними виявилися якраз льокальні кооперативи — не можна без шкоди для кооперативної справи. Провід »Гурту« не може хіба вимагати, щоби українські кооперативи йшли до нього на... самоліквідацію.

Українські волинські кооперативи, навіть ті, що зголосилиб своє приступлення до »Гурту« зміркувавши, до чого там іде, напевно постараються чим швидше опустити ряди цього союзу. З двох-же варшавських осередків напевно той зможе згуртувати в себе українські кооперативи, котрий буде більш льояльно відноситися до українських кооператив, запевнить права української мови і дійсну самоуправу кооператив.

ПРИ ВЕЛИКИХ СПРАВАХ НЕ ЗАБУВАЙМО »МАЛИХ«!

Політичне життя сьогодня наелєктризоване самими грубого калібру набоями; економічна й кооперативна політика теж запрятана справами першорядної ваги, від яких прямо залежить неодно »бути чи не бути«. А в Пістині »8000 Доцьок і Марічок умлівають за станками, по 2 злоті за квадратовий метер килима (6 днів каторжної праці!)« (»Батьківщина« ч. 3), а у Волі Добростанській »дайте пів літри денатуру до пиття« (Діло ч. 21.), у Мальчицях один від того осліп, другий помер, у Калущині сотки дітей і дорослих осінею повмирали від червінки, без будь якої лікарської допомоги: скрізь по селах найстрашніші недуги лікуються »самі«, або в крайному разі зашіптуванням (бо й бабі-шептусі треба заплатити, а не всякого нині на це стати) і т. д., і т. д.

Пістинь — велике село, при великому тракті, а »від літ не вийшла звідси ні одна дитина до фахової чи якоїсь середної школи. А 800 жидівських підприємців зуміло наладнати виробництва і збут килимів, літників, хідників, рушників і т. д., визискуючи робітника до краю його сил.

Є там і гончарські майстри — та знов-же таки не з місцевих, українських людей. Є ковалі, шлюсарі, столярі — хоч кінчають їх призвища на »ак« тай »ук« — то рахують себе вже Поляками. (Наслідок матеріяльної залежности від ринку збуту, якого ми не вміли самі зорґанізувати).

Кооператива у цьомуж селі — жалюгідні останки колишньої слави.

Такі чорні нетри розкрили перед нами тільки дві ґазетні статейки. А який-же мусівби бути образ, якби то найшлося більше таких вдумчивих людей, як автори двох згаданих статей, які захо-

тіли б перелити на папір, що де бачили й чули у всіх закутинах нашого краю?

Коли й не зможемо скоро направити усіх лих — то хоч пишіть про них, дайте про це знати, хай хоч говоримо про це, хай хоч знаємо! Бо з того зродиться напевно й неодна здорова ініціятива до боротьби з лихом.

»БЕЗІМЕННІ ПЛУГАТАРІ«.

Серед доволі великого числа белєтристичних видань останніх років — хочемо відмітити повість І. Садового п. з. »Безіменні плугатарі«, перша частина якої появилася у видавництві »Укр. Бібліотеки« І. Тиктора (за січень 1935). Робимо це тому, бо повість І. Садового відбиває від більшости львівської літературної продукції, в якій переважає гін до »історичної повісти«. І. Садовий не боїться зачепити живе сучасне життя; його книжка — це суспільна повість, якої у нас страшно бракує. Більшість наших письменників, як відомо, сторонить від пекучих проблєм життя — може їх боїться, а може не чується на силах їх торкатися. Воліє конструувати неймовірні »пригоди« козаків чи татар, на жаль, по більшости деревляних чи бляшаних фіґур — а виховний вплив цього роду писань мінімальний.

Книжка-ж Садового виховує; напевно може мати виховуючий вплив на молоде покоління. Представляє ґалерію живих суспільних робітників, що вибрали своїм життєвим званням — вчителювання, та не таке, що лиш є »хлібом«, — а таке, що є народньою службою. В книжці Садового віднаходимо гарні типи з Франкового »Учителя« і »Перехресних Стежок«, та й дух з неї віє той самий: дух громадянина.

Герої Садового говорять мало, грімких кличів кидають ще менше, не більше, як треба — зате роблять... Перед нами відродження села: по пару роках праці вчителя Несторовича, як з під землі, виростають: читальня, народній дім, каса, кооперативна молочарня... Молодий кандидат вчительського звання Луговий — кидається теж у вир такої праці — вже як студент (як мало нині таких студентів!). Терпить за це переслідування у чужій школі — не ломиться. Притім — який характер: гордий, відкидає поміч добрих людей навіть в біді. Щоби самому заробляти на своє прожиття — працює в позашкільних годинах у фабриці, в день сидить у школі. Помилуваний управою школи — відкидає її пропозицію дешевого життя в інтернаті, бо не хоче ласки від людей, що хотіли його скривдити.

З цікавістю ждемо на докінчення повісти І. Садового. Але вже й ця перша частина — це громадський чин її автора. Він ще тим вартий признання, що сам автор — вчитель, людина скромна і без претенсій. Його книжка виховає нам неодного суспільника, допоможе гартувати волю й характер.

»СМЕРТЬ БЕЗ ПРОТЕСТУ«.

Часопис „Społem!“ в ч. 1. за 1935 р. приніс цікаву статейку п. Адама Рапацкого п. з. „Ludzie zawodzą, nie zawodzi masowy ruch społeczny“. Автор бажає вияснити загадку з німецькою споживчою кооперацією. Як це можливе, що такий могутній рух (могутній матеріяльно а притім сильний ідейно) — майже без протесту дав себе загнуздати гітлерівській диктатурі, режімові, який зовсім не скривав своїх антикооперативних тенденцій? Чому таке велике число провідників того руху стануло до услуг новою силою накиненого режіму в кооперації? Автор розуміє квестію хліба — та все таки його пригноблююче настроює така масова смерть без протесту, без викрику навіть великого суспільного руху. Він приходить до висновку, що все це сталося тому, бо, створивши величезний торговельний і адміністраційний апарат, нім. кооперація обсаджувала посади людьми — »фахівцями«, тільки фахівцями, не дивлячись на те, які з них кооператори, яке їх ідейне наставлення. Таким людям, що приходили сюди ради хліба, віддавалося навіть провід руху, не лише на низах, а й на верхах, бо такі люди, як делеґати низових кооп. одиниць, вибирали теж виконуючі орґани союзів і централь. А в рішаючий момент, коли прийшла загроза: або покоритися, або втратити місце праці, такі лише фахівці масово зрадили провідні ідеї руху, ради задержання посад.

Автор робить з тих своїх спостережень практичні висновки: не переносити надто легко всіх прав і чинностей на платні управи. Піднести в гору ролю і завдання неплатної громадянської праці, якою жила й росла кооперація в перших початках. Одним словом — не бюрократизувати кооперативного руху. Нехай його ведуть і верховно кермують не урядники — а добровільно, ідейно працюючі громадяни.

В повищих увагах є чимало здорових думок, до того ще й актуальних. Аджеж і тут, в цій державі маємо ті самі прояви масової дезорієнтації серед кооператорів, а навіть капітуляції, без протесту, з самих основних засад кооперативного руху — з ментом натиску з гори. Чим-же іншим, як не такою капітуляцією був примірoм спосіб оснування »Союзу Рільних і Зарібкових Кооператив« у Варшаві?

Також і ми, українські кооператори, відчуваємо, які лиха тягне за собою передача за великої частини чинностей в руки платних працівників. Осторога перед такою небезпекою є і в нас на місці.

САМОЛІКВІДАЦІЯ ГІТЛЄРИЗМУ.

Те, що було до передбачення, прийшло куди скорше, як думалося. Поновні арешти видних »націонал-соціялістичних« лідерів, між ними й самого »вожда селян« (міністра хліборобства) Дарре — це ніщо інше, як продовження самоліквідації того руху,

що від самого свого народження був опертий на обмані. Обманом була сама назва руху, обчислена на легку популярність в масах; демаґоґією була криклива протикапіталістична кампанія, оманою були фрази про »національну і соціяльну революцію«, про націоналізацію банків, ліквідацію лятифундій, знищення лихварства. Дійсністю-ж — поза антисемітською кампанією — показалася зорґанізована за плечима »вожда« фінансова сила тяжкого промислу і фінансієри, великої земельної посілости і середнього купецького стану та їх політичного виразника — Райхсвери. Гіркою дійсністю показалася також різко протикооперативна тенденція нового режіму.

»Революція скінчилася« — проголосив »вожд« і його найближчий штаб, дійшовши о с о б и с т о до влади. Крок за кроком ліквідовано штурмові відділи, вистрілювано їх командантів, або відсилано на відпустку, як непотрібний баляст. З під театральної »расової« маски »третьої держави« визирають щораз симпатичніше відомі риси старої »пруської« ментальности.

Відносини в Німеччині мали завжди велике значіння для Европи, особливож Східної, яка звідти привикла брати взірці. Тому прискорений хід подій у тій країні та швидке вияснювання ситуації не остануть без відгомону й поза її межами. Зясування дійсного обличчя сучасного режіму в Німеччині приспішить отверезіння серед самого німецького народу й с к р і п и т ь т а м н а р о д о п р а в н і т е ч і ї. А це мусітиме мати благодійний вплив і на інші народи, особливож ті, що є безпосередніми сусідами Німеччини.

Може тоді лекше стане і кооперації у тих країнах.

ЛЮДИНА З ХРЕБТОМ І ЛЮДИНА БЕЗ ХРЕБТА.

Людина з хребтом — це та, що завше носиться з якимись »засадами«, »напрямними« і »моральними наказами«. Їй чомусь здається, що гріхи й промахи треба витикати, хочби тим малося діткнути навіть високо поставлені особи чи ґрупи осіб та через те наразити й себе, свою та своєї родини екзистенцію. Такий чоловік не хоче зрозуміти, що мовляв, в загальному інтересі треба нераз цілими роками укривати всякі аномалії й шкідливі прояви. Через те така людина рідко коли живе у згоді з тими, що мають власть і грошеві засоби в руках, та від яких багато залежить. Вона має опінію »кантистої«, взагалі не добре вихованої людини. Добре жиє лише з тими, яким не може нічого закинути.

Інша річ — безхребетна людина. Вона визначається великою огладою і ввічливістю, головно відносно сильніших себе та всіх чинників власти. (Відносно слабших від неї ця оглада не обовязує). Власне відсутність хребта їй дає ту гнучкість та еластичність, що робить таку людину надзвичайно життєздатним типом. Вона вміє завжди пристосуватися до обставин і найти відповідний тон і созвучний спосіб думання з кожноразовим укладом сил »на горі«. Вона ніколи не зробить неприємної несподіванки і не наразиться.

Проходить життєм радісно і з розмахом, наче римський вожд-тріумфатор і, як той кіт, падаючи з найвищого поверха, завжди упаде на ноги.

А проте — наші симпатії не по її стороні. Мимо всього не можемо визнати цього суспільного типу позитивним, будуючим. Більше симпатизуємо з першим, хоч він іноді різкий у формі виступу, хоч його непоправний »прінціпіялізм« звичайно примушує його їсти пісний хліб опозиції. Мимо всього вважаємо тільки цей перший тип — людини з хребтом — позитивним явищем і бажалиб, щоб наш рух мав саме таких людей як найбільше. Бо тільки такий тип піддержує здоровля в суспільному орґанізмі та дезинфікує прояви гнилизни. Другий тип — це носій морального розкладу і внутрішньої деморалізації.

Приглядайтеся добре життю наших суспільних клітин. У кожній з них ви найдете то менше то більше виразно зарисовані примірники то одного то другого типу, або й обидвох нараз. На жаль — людей з хребтом є много, много менше, як тих, що хребта не мають і не хочуть мати!

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО

Причини відпливу вкладів у кредитових кооперативах.

Нарікають, що наша кредитова кооперація має дуже мало вкладів. А. Жук у своїй книжечці »Кредитова кооперація і орґанізація ощадностей« подає на стороні 22. порівнюючу табельку вкладів, що їх має кредитова кооперація ріжних національних ґруп у Польщі. З цієї табельки бачимо, що українська кредитова кооперація без кредитової централі мала на день 1. VII. 1934 вкладів на суму 6,862.000, що дає 2,9% усієї суми вкладів кред. кооперації у Польщі. Не маю наміру на цьому місці бідкатися над цим дуже низьким станом вкладів у нас, хоч жорстока правда, що визирає із згаданої табельки, є в силі викликати глибоку журбу у кожного. Через те й не дивуюсь А. Жукові, коли він з пересердя називає скандалом факт, що на одну душу українського населення немає більше як один золотий і одинацять грошів вкладів в українських кредитових кооперативах.

Розуміючи добре, що значить для нашого економічного розвитку мала сума вкладів, яку ми змогли дотепер втягнути в орґанізацію, я хочу розглянути проблєму вкладів з одної сторони на тлі економічних, правних і валютарних відносин у державі, а з другої сторони поставити цю проблєму у звязок з нашою кредитовою орґанізацією, щоби перевірити, наскільки справність її праці, методи діяльности і ведення такої чи іншої вкладової політики мають вплив на скріплювання ощадностевого процесу серед широких

кол громадянства і на притягання заощаджених капіталів до кредитової орґанізації.

Згори зазначую, що я не думаю, немовбито у нас під цим оглядом усе було добре і немовбито не треба було робити ніяких змін у кредитовій і вкладковій політиці, бо її у нас ведено усе тільки правильно. Моя дотеперішня обсервація вплинула на те, що мій погляд на цю справу є дуже критичний і часто досить відбігає від погляду деякої частини кооператорів-практиків, що ведуть кредитові кооперативи.

Що сума вкладів у нашій кредитовій кооперації дуже мала, то це лиш перша частина проблєми вкладів, бо другою є факт, що сума вкладів від якогось часу помітно зменшується. Цей факт утворює дуже поважну загрозу для кредитової діяльности нашої кооперації, бо ця діяльність спирається у переважаючій мірі саме на вкладах, що їх зібрано серед українського громадянства.

В »Кооп. Респ.« за січень ц. р. І. Федак сиґналізував, що вклади зменшуються у порівнанні зі станом у попередньому році. Він подавав числа з жовтня м. р., а від цього часу стан знову погіршився, бо сума вкладів нашої кред. кооперації далі поменшилася і виносила при кінці 1934 року, без вкладів кредитової централі, зол. 6,181.739. —. Рух чисел у напрямі поменшування їх суми говорить сам за себе, а що значіння цього руху для орґанізації наших кредитових справ є першорядне, то у звязку з цим постараємось розглянути два питання: 1) чому сума вкладів наших кредитових кооператив є мала та від чого залежить її збільшування і 2) чому тенденція руху вкладових чисел найшлася у стадії обнижування і коли вона цей свій напрям зможе змінити.

Памятаємо, що наша кредитова кооперація має ще доволі багато вкладів у доляровій валюті, що після перечислення по зменшеному курсі (5,3), певна сума вкладів перейшла з рахунку вкладів на інші рахунки, через що сума вкладів зменшилася. Одначе це поменшення, що вийшло в результаті перечислення, є до деякої міри виважене скапіталізованими відсотками, так що в решті решт сума вкладів не повинна багато зменшитися. Колиж констатуємо зменшення, то, очевидно, маємо діло з природним зменшуванням вкладів, що являється результатом їх відпливу. Вклади мають характер неправильних депозитів і ця загальна назва на европейському заході доволі поширена, від чого й самі кредитові установи називаються іноді депозитовими банками. Вклади — це не тільки ощадности, що перемінилися на грошовий капітал і увійшли до кредитової установи, але також частина грошового оборотового капіталу, що є чинний у економічній діяльности і тільки хвилево перейшов як грошова резерва у формі депозиту до банкової установи з тим, що кожної хвилі може знова вернутись до обороту. З цього погляду роблять термінольоґічну і суттєву помилку ті, що вклади доконче ідентифікують з ощадностями і при розгляді білянсів кредитових установ говорять все тільки про ощадностеві вклади, а не про вклади взагалі. Поняття

вкладу є ширше від поняття ощадностевої вкладки, бо воно поміщує у собі всі грошові капітали, що перейшли у формі депозитів до кредитової установи. Це не є тільки теоретична справа якби здавалося, бо і наші кредитові кооперативи мають такі чужі грошові капітали-вклади, що ощадностями не є, але треба їх приймати і тримати хочби лише тому, щоби каса була постійно і скорше здатна до виплати, що при значному руху вкладів має немале значіння. Ці капіталові льокати відріжнюються від ощадностевих льокат своєю перманентною готовістю до руху і його скорістю, а тому з правила прибирають форму вкладового біжучого рахунку та мають інший спосіб диспозиції, аніж ощадностеві вклади; ці останні виказують значно повільніший рух і мають один простий спосіб диспозиції. Для загалу наших кредитових кооператив найбільше значіння мають вклади, що походять з ощадностей, бо вони мають тенденцію оставати постійно в кредитовій установі, а тому добре надаються до цього, щоби на них розбудувати активні кредитові операції. У кредитовій кооперації значно переважають вклади, що мають характер ощадностевих льокат, зложених на довший час, одначе всежтаки маємо там діло також з капіталовими льокатами, що мають малу вартість як підстава позичкової діяльности, але мають немале значіння як готівкова резерва для виплатности каси.

Маючи це на увазі, сильніші кредитові кооперативи ніяк не повинні ставитися неґативно до капіталових льокат у себе і не повинні відпихати їх від себе, оскільки лиш такий вклад стоїть у певній пропорції до капіталової сили кооп-ви і нема небезпеки, що вона не дасть собі ради з таким вкладом.

В кожному разі капіталові й ощадностеві льокати, що разом творять суму вкладів кредитової установи, повинніби бути в білянсах кредитових кооператив розділені на ці дві катеґорії, як це є у акційних кредитових установах, де поділ вкладів на »а віста« і »термінові« є переведений згідно з вимогами взірцевого білянсу, що його форму означило міністерство скарбу.

Чому в нас мало вкладів!

Роздумуючи досить часто над тим, чому наша кредитова кооперація має так дуже мало вкладів, я приходжу до висновку, що тут маємо діло з цілим рядом ріжних причин, які даються поділити на такі, що від нас не залежать і такі, що їх ми самі власним поступованням можемо викликувати і підсилювати. Від нас не залежать відносини правні і валютарні, а в значній мірі і господарські. Доходи нашого національного господарства є такі малі, що ледви вистарчають на забезпечення скромного прожитку всім тим, що є якнебудь учасні у веденні цього господарства. Ужиткова вартість цих доходів поменшується ще й тому, що ізза браку варстатів праці, мусимо удержувати високий відсоток безробітних, однаково по містах, як і по селах. Низькі доходи примушують утри-

мувати низьку життєву міру, яка на загал так понизилася, що з поміж видатків зникають щораз то більше видатки на культурні потреби, а залишаються видатки на саме тільки фізичне існування, що неминуче веде до зниження культурного рівня цілого народу. Хто цього не бачить, той загалом нічого не бачить, а хто робить вигляд вдоволеного і твердить, що так зле не є, той хоче словами закрити дійсність і втриматися на досягненому життєвому рівні зі значною шкодою для своєї господарської рівноваги. Не знаю у нас ні одної економічної ділянки, що давалаби для всіх занятих у ній такі доходи, що вистарчалиби на достатнє життя сучасній культурній людині. Так само не знаю у нас такого заняття й професії, щоби доходи з них давали переважаючій більшості змогу утримати життєву міру без компресії видатків на заспокоєння культурних потреб. Найбільша частина нашого народу — селянство — попала у таке скрутне положення, що тільки неімовірне стиснення життєвих і культурних потреб дає йому змогу тримати свої видатки в межах доходів, що одначе відбивається фатально не тільки на фізичному і культурному розвитку селянського населення, але також на всіх тих суспільних ґрупах, що звязані з хліборобською продукцією і селянством.

Наші інші суспільні ґрупи, що живуть з промислу і торгівлі ще дотепер дуже незначні та слабі і хоч їм живеться на загал краще ніж селянству, то всежтаки і їх доходи не є аж такі, щоби давали змогу підтримувати відповідну життєву міру і кромі цього частину доходу капіталізувати та у формі грошового капіталу побільшувати вклади наших кредитових установ. Розвиток наших промислових і торговельних творчих сил ще на довгі часи буде потребувати щораз то значніших капіталів і тому мені здається, що суспільні ґрупи, які займаються у нас промислом і торгівлею, ще довго не встигнуть натворити стільки капіталів, скільки їм самим потрібно і уважаю безнадійною справою сподіватися, що їх заощаджені капітали будуть побільшувати суми вкладів наших кредитових установ.

Давнішими роками наш грошовий ринок підсилювався значними сумами грошових пересилок заморської еміґрації. Із цього джерела приходили до нас значні капітали і хоч не все вони йшли у формі вкладів до наших кредитових кооператив, то всежтаки наш бідний грошовий ринок мав звідси значну підтримку, бо подача грошового капіталу була більша, а тому й капіталові потреби частіше находили заспокоєння. Багато українбанків мало вклади ріжних »американів«, бо вони більше звикли перетримувати грошові льокати в банках. Але останні роки вже не приносять значніших грошових капіталів з Америки, а вклади, що були в кредитових кооперативах відплили на закупно недвижимостей, бо вони були звичайно більші і лиш вичікували відповідної конюнктури на купно недвижимостей, яка врешті і прийшла.

Розмірно найсильнішими ощадниками була у нас інтеліґенція ріжних професій і вона справді за декілька років встигла дещо за-

ощадити, а ці ощадности є ульоковані в нашій кредитовій кооперації або в інших українських кредитових установах. Назагал висота поодиноких інтеліґентських вкладів ще не є знана, бо на те, щоб утворилися високі суми вкладів треба довгого часу і відповідної висоти доходів, які переступалиби звичайні кошти удержання інтеліґентської родини, що у наших відносинах не так густо буває. Коли переглядати книги вкладів наших кооператив, то впадає в очі факт, що найбільше вкладчиків рекрутується зпоміж інтеліґенції, а суми їх вкладів значно перевищують суми вкладів інших наших суспільних ґруп. Це очевидно тому, що доходи працюючої інтеліґенції все таки ще найвищі в порівнанні з доходами інших суспільних ґруп, при чому грає також ролю постійність доходу і точне достосування життєвої міри до даної доходовости та вперте змагання систематично робити грошові заощедження для рідні на випадок, що доходи в будуччині обнизилисьби або й зовсім припинилисьби. Ощадна інтеліґентська родина, із середньої величини доходом, що в домашньому господарстві »крає тільки так, як вистає матерії« все найде змогу частину своїх доходів відложити та у формі вкладу передати кредитовій установі. Інтеліґенція у кожного народу має нахил робити грошові ощадности і звичайно їх робить, очевидно в міру матеріяльної спромоги, коли тільки стан національного господарства є в силі дати інтеліґенції достаточні доходи. Інтеліґенція з правила сильніше оглядається на будуччину має більше зрозуміння для будучих потреб, а, не маючи змоги вести економічну діяльність власними силами, стає творцем грошових капіталів, що переходять до диспозиції кредитових установ.

На жаль, останні роки довгої крізи значно поменшили доходи нашої інтеліґенції. Поменшені доходи сильно ослабили ощадностевий процес серед інтеліґенції, бо життєва міра не все і не вповні достосувалася до пеменшених доходів, а життєві звички бувають у інтеліґенції часто такі сильні, що вона радше зречеться бажання збільшувати свій заощаджений капітал новими ощадностями, аніж достосуватись до потреб часу та, стиснувши свою життєву міру нище своїх доходів, створити собі змогу продовжувати капіталотворчий процес і збільшувати свої вклади у кредитових установах.

Гадаємо, що здоровий життєвий змисл нашої інтеліґенції прийде до голосу навіть у добі довгої крізи, примусить її обнизити свою життєву міру до такого ступня, при якому теперішні доходи покривалиби усі видатки на удержання і ще давалиби змогу систематично та непереривно відкладати деякі грошеві суми на збільшування вкладів. Без цього не буде ніяких реальних підстав сподіватися, що вклади по наших кредитових кооперативах будуть зростати.

Деколи робиться нашій інтеліґенції заміт, що немовбито носить свої ощадности до чужинецьких кредитових установ, бо ці видаються її більше солідні, безпечні і готові кожної хвилі до ви-

плати. Годі провірити слушність цього заміту, бо поза здогадами, що спираються на поодиноких, відірваних фактах, не маємо ніяких даних на те, щоби цей поважний заміт можна було широко підтримати. Колиб так справді було, то нема сумніву, що така поведінка не приносилаби чести тим українським вкладчикам, що льокують свої капітали в чужинецьких кредитових установах. Готовість до виплати тої чи іншої кредитової установи — для вкладчика річ незвичайно важна, і годі від него вимагати, щоби вкладав до установи, яка не дає йому певности, що не матиме ніяких перешкод при виплаті такої чи іншої вкладкової суми, коли тільки бажані виплати відповідають вкладковому реґуляміні, що був знаний вкладчикові наперед. Одначе свобода льокати українського вкладчика повинна всежтаки мати одну одиноку межу: він повинен вкладати тільки до українських кредитових установ. Кожний гріш вложений до чужинецьких установ майже пропадає для нашого національного господарства і тому маємо повне право вимагати, щоби й найменша частина капіталу, що є українського походження, була дана до диспозиції українських кредитових установ, які використають зібрані капітали для розбудови нашої економіки.

Наші кредитові кооперативи мають ще одну ґрупу вкладів, що заслуговує на згадку. Це капітали суспільних установ, культурно-освітних орґанізацій, фондацій і церков. Рух цих капіталів досить малий і вони часто перебувають досить довго в кредитовій кооперативі, а тому й вигода цього капіталу для кооперативи очевидна. На жаль, доповнювання і збільшування цього капіталу останніми роками майже припинилося, бо зменшилася змога громадянства вивіновувати культурно-освітні і інші орґанізації грошовими засобами у такій мірі, як це було колись. Слід згадати, що ці капітали потерпіли досить поважні втрати внаслідок спадку долярової валюти, в який вони переважно були зложені, бо кредитові ко-ви не все виказували стільки суспільницького і культурницького змислу, щоби не допустити до зменшення чисто суспільних і культурних капіталів ріжних наших товариств і фондацій.

Переглянувши осьтак джерела, з яких напливають ощадностеві вклади до наших кредитових кооператив, маю повну свідомість того, що ці джерела не багаті, бо доходи ріжних ґруп нашого громадянства досить скромні. Зовсім не захоплюючись теперішньою сумою вкладів наших кредитових к-в, маю враження, що не багато більше можна було в даних обставинах зібрати і що зібрана сума вкладів є мабуть досить зближена до суми вільних грошових капіталів, що їх наше громадянство було в силі поставити до розпорядимости нашим кредитовим кооперативам.

Існують ще — щоправда — д и к і о щ а д н о с т и, що є чинні теж у кредитовому русі, але їх змірити чисельно ніяк не можна.

Здається мені, що тезаврація грошових засобів у виді банкнот у нас мало була практикована, в кожному разі ходилоби

тут мабуть про малі суми, які на мобілізації грошових капіталів не дуже заважують. Подекуди, певно, трапляється і тезаврація золота, але скільскість його не буває надто велика і колиб навіть ці засоби перемінились на вкладки, то їх сума від цього не багато збільшиласяби.

Тезаврація банкнотів — це найдурніша річ, яка тільки може бути, бо вона не дає абсолютно ніякої змоги забезпечити внутрішну вартість ощадности. Ті, що тезаврують банкноти, покликуються на вигоду, яку мають, переховуючи готівку вдома, що постійно стоїть їм до диспозиції. Кажуть, що цієї змоги свобідної диспозиції не малиби тоді, колиби вложили свої гроші на вклад до кредитової кооперативи якогонебудь малого міста, яка не дає запоруки своєчасної виплати вкладу. Цей арґумент мавби безперечно своє значіння, колиб спирався на фактах, що їх стверджено у практиці кредитових кооператив. Справді зачуваємо, що декотрі кооперативи, що мали лихий провід, просто застрягли у своїх неліквідних позичках і нині не мають змоги навіть в части виплачувати свої вклади, але це на загал ще досить рідкі випадки і тому їх лихої опінії в ніякому разі не можна поширювати на загал наших кредитових кооператив, що мимо всього вивязуються не зле із своїх платничих обовязків. Розглядові фактичної виплатности наших кредитових кооператив присвячу більше уваги дещо нижче; на цьому місці уважаю вказаним зазначити, що власники готівкових засобів, які передержують готівку в дома, ділають проти свого власного інтересу, бо непотрібно тратять відсотки, а одночасно проти інтересів нашого національного господарства, бо без потреби здержують йому нормальний приплив грошових капіталів.

З боку валюти нема перешкод.

Валютарна політика держави має сильний вплив на ощадностевий процес громадянства, який розвивається спокійно там, де гріш — мірило господарських вартостей і заощаджень — не зменшує своєї внутрішньої вартости. Капіталотворчий процес спирається на двох підставах: 1) на такому ході господарської діяльности, яка в результаті дає доходи, що їх висота дає змогу не тільки заспокоїти життєві потреби, але також певну частину доходу скапіталізувати, 2) на стабілізованій валюті, яка дає змогу спокійно трансформувати частину скапіталізованого доходу у грошовий вклад до кредитової установи. Стабілізація валюти при капіталотворчому процесі така необхідна, як комунікаційні засоби при перевожені товарів, а тому ощадностевий змисл ділає найсильніше тоді, коли є стабілізована валюта.

Польська валюта заховала свою стабільність тільки у відношенні до золота, а не заховала її у відношенні до економічних дібр, з чого вийшла глибока зміна цін усіх вартостей, а тим самим збільшення внутрішньої вартости грошових капіталів. Цей факт є безперечно лихом, одначе всежтаки меншим, ніж обезці-

нення валюти, що потягнулоби за собою припинення ощадностевого процесу і творення грошових капіталів. Держава веде валютарну політику в інтересі внутрішньої капіталізації, отже в інтересі зберігання внутрішньої вартости вкладок, бо виходить із слушного заложення, що утворення капіталових надвишок в господарстві це фундаментальна проблєма капіталового збагачування цілого національного господарства. Адже є великий недостаток капіталів, часто приходиться позичати їх із закордону та платити від них немалі відсотки, при чому чужинецький капітал виявляє нерідко грабіжницькі нахили, отже одинокий вихід з цього положення: всіми силами, в тому і валютарною політикою допомагати творити власні капітали. Змагання утримати стабілізовану валюту у роках кризи мало теж свою темну сторону. Спад цін видвигнув проблему довгів, що їх тягар збільшувався в міру цього, як ціни падали. Проблема довгів стала найбільше пекучою в области хліборобських довгів, але врешті решт й ця справа розвязалася. Хліборобські довги дістають довгий час сплати, бо з короткореченцевих стають довгоречинцевими (14 літ) і платять низькі відсотки ($4^1/_2$%), а частину відсотків від цих довгів перекидається на цілий господарюючий і працюючий колєктив, бо їх плачення перебирає держава (3%).

Вплив віддовженевих декретів.

Здається мені, що із усіх можливих розвязок проблєми довгів — вибрано і застосовано розвязку найправильнішу, бо вона не нищить психічного наставлення до ощадности, піддержує охоту зменшуавти свої видатки на те, щоби частину доходу скапіталізувати і примушує замовкнути ті протисуспільні голоси, які твердили, що ощадність це безглуздя, бо вона змарнується з вини лихої валютарної політики держави*).

Одначе цей спосіб розвязки справи довгів має і свою темну сторону. 14 літний час сплачування позичок з перед 1 липня 1932 р. вяже значну суму капіталів, а це у свою чергу дуже утруднює виплату обовязань, зокрема вкладів, що має великанське значіння для розвитку вкладової діяльности кредитової установи. Ще не знаємо, як справа виглядатиме на практиці, мимо того, що пороблено відповідні заходи, щоби утримати певний ступінь виплатности кредитових установ, що конвертуватимуть хліборобські позички. Вже сьогодні трапляється, що кредитові кооперативи мають значні труднощі при виплатах розмірно невисоких сум вкладок, бо довжники дуже мало або й зовсім нічого не платять. Хибою віддовженевого законодавства треба уважати факт, що воно розвязувало проблєму старих хліборобських довгів аж два рази. Звідси вийшла й поширилась між масою довжників демора-

*) Вважаємо, що добре булоб це питання ширше передискутувати — Ред. К. Р.

лізація, бо вони почали вірити, що довгів взагалі не буде треба платити, а у всякому разі щонайменше треба зі сплатами довгів підождати, бо дуже можливо, що законодавство буде змушене полагодити справу хліборобських довгів ще вигідніше для довжників, коли побачить, що дотеперішні полекші для хліборобських довжників, справи довгів всетаки не розвязали. Мінімальний рух позичок сильно звязав рух вкладів, а ще не знати, чи поміч Акцептаційного Банку буде така видатна, щоби могла втримати виплатність кооператив на відповідному рівні.

Віддовженевий закон ударив сильно по приватних капіталах, що були чинні в неорґанізованому кредиті. Неорґанізований кредит був з правила носієм лихви. Змога давати приватні позички на вищий відсоток, ніж це робили кредитові кооперативи, мала дуже часто цей наслідок, що грошові капітали, замісць напливати як вклади до кредитових кооператив, були чинні на неорґанізоавному грошовому ринку, де заспокоювали попит на капітали тих кругів, яким кредитові кооперативи не хотіли чи не могли давати кредиту. Відсоток, що треба було платити за користування неорґанізованим кредитом був все значно вищий ніж відсоток кредитових установ, а тому цей дикий капітал не виявляв жадного нахилу перемінитись на вклад кредитової установи і вдоволотись таким відсотком, що його могла дати кредитова установа. Були місцевости, в яких ніяк не можна було зорґанізувати кредитової кооперативи, або вивінувати її у відповідні вкладові капітали тоді, коли в дійсности в даній місцевости було аж подостатком грошового капіталу, тільки що він був на службі приватних лихварів, що вимагали передусім високих відсотків. Тепер цей приватний позичковий капітал на свойому селянському відтинку міцно підвязаний. На зворот треба буде чекати 14 літ, за деякої передумови є передбачена редукція позиченого капіталу і треба вдоволитися досить скромними відсотками (3%) тоді, коли відсотки від вкладів у кредитових установах є вищі, бо ваганоться між 5 і 6%. Приватний капітал втратив зовсім охоту вдаватися у позичкові справи, бо вони завели його в таке положення, з якого виходитиме тільки з немалими стратами. Дикий грошовий ринок помітно опустів, відсоткова лихва сильно придавлена, а тому кредитова кооперація позбудеться на довший час деструктивного чинника, що перешкоджав її в орґанізації кредитових справ.

Безпосередні причини відпливу.

Загальний спад цін помітно збільшив внутрішню вартість грошового капіталу, а це заохочує його шукати іншої форми льокати; з одної сторони тому, щоби використати низькі ціни передусім на недвижимости, а з другої сторони, щоби шукати у них певнішої льокати заощаджених капіталів, асекуруючи себе перед ва-

лютарними несподіванками. Цьому розумуванні годі відмовити певної сили, хоч загально можна завважити, що переміну пливких (оборотових) грошових капіталів на капітали унерухомленні (інвестиційні) треба уважати в господарському житті проявом шкідливим; через те створюється тісноту на грошовому ринку, оскільки унерухомлення капіталів ведуться в більших розмірах і переходять у масовий прояв. І без цього маємо незвичайно мало пливких капіталів, з чого випливають важкі труднощі при творенні нових продукційних чи торговельних станиць, а тому гін до унерухомлювання капіталів, що є реакцією на певні переміни у внутрішній вартости гроша, треба темперувати відповідною пропаґандою, а то тимбільше, що переміна капіталу не йде тільки в нашому власному національному господарстві, бо за набуті недвижимости, чужі в національному розумінні, даємо свої грошові капітали, які дефінітивно відходять з нашого господарського життя і більше йому не помагають. Розуміємо, що ці наші загально-господарські арґументи часто дуже відріжнюються від арґументів, що побудовані на розумінні приватного господарського інтересу власників грошових капіталів, через що дуже тяжко впливати на те, щоби вклади з наших кредитових кооператив не утікали.

Не малу ролю в питанні відпливу вкладів грає психічний стан непевности власників грошового капіталу що до будучого розвитку валютарних справ. Сьогодні ця справа стоїть зовсім не погано, але ніхто не може заручити, що вона не зміниться на гірше у близщій чи дальшій будуччині, з чого очевидно вийшлиби консеквенції, яких не можуть бажати собі власники грошових капіталів. Одначе, коли мати на увазі теперішний стан валютарних справ і постійні запевнювання влади, що вона має намір робити усе можливе, щоби втримати стабілізовану валюту, а врешті обєктивні познаки, що дають владі змогу не міняти свойого погляду на стабілізацію валюти і її втримати, то голоси про скорий і неминучий упадок польської валюти повинніби замовкнути, щоби не витворювати зайвого страху і непевности там, де доконче треба певности і спокою. В неспокою і непевности за долю заощадженого майна ніхто не буде творити грошових капіталів і не буде вкладати їх до кредитових установ, а тому інспірування цієї непевности і неспокою в ніякому випадку не може виходити від кредитових кооператив. Голоси, що ширили й ширять песимізм у питанні польської валюти, є на цей час зовсім суперечні з дійсністю, а тому кредитові кооперативи повинні відкидати і поборювати субєктивний песимізм у валютарних справах, бо він шкідливий для розвитку їх вкладових операцій.

Нема сумніву, що бувають вкладчики, які є приневолені в часах кризи жити коштом колись давно заощадженого капіталу і тому зменшують свої вклади, уживаючи їх просто на прожиток. Коли не має змоги запевнити собі достаточного заробітку, то є ще змога обнизити свою життєву міру, а коли і це неможливе, то в такому випадку маємо діло з процесом господарського убожіння вкладчика, що дає повне оправдання відпливові вкладу.

Здається мені, що немало вкладів прогнали від себе ті кредитові кооперативи, що заломання долярової валюти використали для себе у той спосіб, що всі курсові ріжниці, які доходять до 40% первісного вкладу, ужили чи уживають як джерело свойого доходу або збагачення. Я все заступав погляд, що кредитова к-ва має право й обовязок забезпечитися перед валютовим ризиком настільки, щоби над нею не висіла постійна небезпека страт з приводу заломання тої чи іншої валюти. Але заступав я також погляд, що кооперативна кредитова установа, коли не є носієм валютового ризика, то не має морального права збивати курсові зиски, що приходять в результаті заломання валюти, і ними латати свої бюджети й білянси, коли вони з інших причин не є в рівновазі, або резервувати для себе в пасивах білянсу замітну позицію курсових ріжниць на те, щоби колись перенести її до запасного фонду. Коли користь із заломання америк. валюти не припала довжникові, то це моглоб бути оправдане лише тоді, якби спадком курсу не були діткнені й вкладчики, якби не зменшено їх вкладів і не було викликано у вкладчиків гіркого почування кривди. О д н а ч е д і й с н і с т ь п і ш л а і н ш и м и ш л я х а м и. З вкладів вилучено курсові ріжниці, в пасивах білянсів появилися чималі фонди »курсових ріжниць«, частина цих ріжниць подекуди пішла на покриття страт, а тільки в досить рідких випадках кредитові кооперативи уважали за відповідне боніфікувати вкладчикам певну частину курсових ріжниць, що були відписані з вкладів. К о о п е р а т и в н а м о р а л ь б у л а б и т і л ь к и т о д і з а с п о к о є н а, к о л и б и н а з а л о м а н н і в а л ю т и б у л и с к о р и с т а л и д о в ж н и к и, як друга частина носіїв валютового ризика. Можу твердити, що декотрі кредитові ко-ви наробили багато помилок і гріхів у питанні курсових ріжниць і гадаю, що ті не повинні дивуватися, коли вклади від них відпливають. Розумію, що в справі курсових ріжниць на вкладах можна станути на законнній основі і, перераховуючи долярові вклади по курсі 5.3, можна вилучити з них та для себе зарезервувати поважну суму курсових ріжниць, одначе тоді всетаки ще остається нерозвязана проблєма, як переконати вкладчика, що він повинен робити нові заощадження і приносити до ко-ви нові вклади. Ця проблєма видається мені досить важною у ряді вкладових проблєм нашої кредитової кооперації і дуже жалую, що чимало кредитових ко-в, під вражінням хвилевих користей, які випливали з курсових ріжниць, цю проблєму так дуже заплутали. Час викаже, що слушне становище заняли ті кредитові ко-ви, які у практичному вирішуванні проблєми курсових ріжниць ані на момент не забували, що курсові ріжниці були колись частиною вкладів і тому — по змозі — повинні до них вернути назад.

Ілярій Ольховий.

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТУ

Кооперативний рух в добі крізи.

(Загальні підсумки по кінець 1933 р.).

Через цілий час, як триває вже економічна депресія, кооперативний рух не перестає давати докази своєї життєздатности, як про те свідчать дані, опубліковані в останньому річнику Міжнародного Бюра Праці — „L'anné sociale".

Це не значить одначе, що кооперативний рух знаходиться в певного роду ізоляції від довколишнього життя — без трудноців і без проблєм, — тоб-то поза конечністю їх поборювати а самого себе удосконалювати. Як економічні підприємства, кооперативні підприємства не можуть оставатися поза впливами загального економічного потрясення, поза боротьбою за пристосовання до нових обставни, не можуть не озброюватись новою зброєю й не реорґанізуватися, — т.-то не можуть оставатися поза всіми тими проявами, що звуться крізою. Найбідніші ж підприємства суспільного характеру сильно відчувають удари крізи, навіть при зусиллях злагіднити її прояви, але заразом вони ховають в собі й деякі надії на краще.

1. Споживча кооперація.

Знижка цін тяжко відбилася на оборотах споживчих кооператив, як і на оборотах подібних підприємств приватного характеру. Зменшення купної сили, зворот кооперації до артикулів нижчої якости й меншої ціни діяли в тому ж напрямі; але в споживчих кооперативах сильніше, ніж у приватників, а то з огляду на суспільну катеґорію, з якої набирався переважно склад членства цих кооператив.

Цими обставинами пояснюється факт, що 12 гуртівень споживчих кооператив виказали за час від 1931 до 1932 рр. зменшення своїх оборотів. Найсильніша знижка була в Німеччині (22,3%), де побіч економічних зайшли ще інші причини. Найменше знижка торкнулася Унії швайцарських споживчих кооператив: вона виносила всього 0.4%. В цьому випадку, як і в багатьох інших, знижка оборотів в її грошевій вартости, м. ін. богато нижчій від спаду цін, скривала реальне кількосне збільшення оборотів. Було також 8 гуртівень: анґлійська, данська, фінляндська (О.Т.К.), французька, норвежська, голяндська, шведська і одна з чеських (V. D. P.), які виказали збільшення оборотів за 1932 рік в порівнанні з 1931 роком. І що найцікавіше: як у вартости, так і в кількости. Інформації, одержані вже за більшу часть 1933 року, виявляють і за цей рік поправу в оборотах гуртівень: Анґлії, Шкоції, Данії, Франції, обох гуртівень Фінляндії та в Голяндії.

Якщо обороти цих орґанізацій збільшилися — в більшости випадків що до кількости — і якщо — іноді — вони зросли у вар-

тости, і то не зважаючи на знижку цін, — то це є лише доказом, що економічні кризи є разом з тим часом найбільшої »кооперативної вірности« членів до своїх кооператив; з другого боку вони є також періодами найсильнішого зросту членства, як це підтверджують дані, одержані з Данії, Франції, Великобританії, Швеції й Швайцарії: в цих країнах збільшення числа членів споживчих кооператив було найсильніше за останні пятнацять літ.

Загально можна сконстантувати, що споживчі кооперативи не спинилися, під впливом загальних економічних обставин, у свому розвитку, а навпаки, ці обставини дали їм новий товчок до дальшого розвитку.

Правдою є, що в деяких країнах, особливо в Австрії, Бельґії, Данії, Фінляндії, Франції, Великобританії, Норвеґії й Швеції, цебто особливо в тих краях, де споживчі кооперативи досягли значних розмірів і впливів, вони самі, їх свобода та їх суспільне діло стали обєктом спорів й нападів в пресі й парляментах. Кооперативні орґанізації приписують ці напади занепокоєнням економічного характеру з боку деяких катеґорій приватників, злученим з труднощами публичного скарбу та його заходами до зрівноваження бюджету. Тож кооператори не тратячи оптимізму, тішилися й цим, вбачаючи у згаданих нападах додатні моменти — узнання їх зрілости й економічної сили, яку вони здобули, дякуючи спільним зусиллям.

2. Сільсько-господарська кооперація.

Ситуація сільсько-господарської кооперації, поскільки вона висловлюється в цифрах, була підчас кризи така сама: вона стояла в тісному звязку з рівнем цін та з причинами зубожіння сільського населення.

В богатьох краях вкладки ощадности, одержані ощадностевими й кредитовими кооперативами, і позички, ними уділені, вказують на відступ по відношенню до попереднього передкрізового періоду. Майже всюди знижка цін далася в знаки збутовим кооперативам у виді зменшення їх торгів, що не завсігди відповідали зменшенню подачі на ринку тих товарів, що їх кооперація збувала.

Щоби краще зхарактеризувати цю ситуацію, вистарчить, без сумніву, пригадати недавню історію з канадійськими кооперативами для збуту збіжа (пулями). Пригадується, як нагла знижка цін по жнивах 1929 р. спричинила їм страту у висоті 22 міліонів долярів. Признані урядом для трох інтересованих провінцій зачети на покриття згаданих страт саме тепер сплачуються. Та цей факт був мірилом вірности канадійських фармерів-господарів своїм кооперативним орґанізаціям. Він робить честь їх вірности: звільнені після катастрофи від строгого обовязку (припису) достави збіжа, що вязав їх з їх спільним підприємством, вони, назагал, ні на хвилю не заперестали своїх достав.

Інші менше видатні факти тої самої натури приводять до слі-

дуючого помічення: ані в найменшій мірі довірря до кооперативних метод не було захитане. Противно, до цих метод голосяться все більше й більше в усіх краях. І серед теперішнього надто видного безладдя не зовсім позбавлене цікавости спостерігати, як реальна дійсність примушує кооперативні орґанізації всіх родів, які чисельно зростають, удосконалювати свої методи й узгіднювати одні з другими ті їх чинности, що себе взаїмно доповнюють.

3. Сільсько-господарська кооперація у відсталих та в поза европейських краях.

Не розходиться тільки про нові поступи в країнах, де кооперативний рух вже старий; можемо вже говорити про народження і швидкий зріст його в країнах, де він сливе зовсім не існував. В Альбанії про кооперацію згадано було навіть в тронній промові, а публична думка призначила їй широкі реорґанізаційні завдання в усіх областях аґрикультури. В Арґентині сітка кооператив для збуту збіжа набула принадного розмаху. В Австралії, дякуючи співпраці кооператив ріжних типів, збутові кооперативи поправили своє положення, закупивши навіть одну зі старших експортових фірм. В Південно-африканській Унії вони додатньо збільшили свої вказники протягом останнього року на 20 проц. Бразилія, Колюмбія, Уруґвай були теж видовищем нових поступів в кооперації. Так само представляється справа, на загал, в усіх мало упромисловлених країнах, як напр. в Китаю, де сільські кредитові кооперативи починають поширюватися в чотирох нових провінціях й де сільсько-господарські кооперативи для продажі збіж зробили щасливі початки; або, як в Турції, де швидкий зріст льокальних (добре просперуючих) кооператив привів до основання першого обєднання кооператив; і нарешті — в країнах примітивного господарства, як в кольоніях і мандатових обшарах, а особливо в анґлійських кольоніях і мандатових територіях: Золотий берег, Камерун, Ніґерія, Кенія, Занзібар і т. под.

4. Співпраця ріжних видів кооператив.

Деінде поширення продажевих (збутових) кооператив пояснюється до певної міри примусовими заходами. Від довшого вже часу, деяке законодавство в Австралії (в Квіслянді, наприклад, вже понад десять літ) та в Південно-африканській Унії дає право урядам там, де більшість рільників (звичайно дві третини або три четвертини) орґанізовані в кооперативи для продажі певних продуктів, укладати меньшости обовязок збувати їх власні збіжа і продукти за посередництвом кооперативних підприємств. В деяких провінціях цей узус принято добровільно. Так загальні збори кооператив продуцентів збіжа в Саскачевані й Альберті висловилися також в користь системи обовязкових кооператив.

Там де ріжні форми кооперації розвивалися неоднаково,

коли проблєми, висунені крізою, виявили слабість цеї ситуації, помічено зусилля викінчити кооперативну орґанізацію шляхом розбудови таких кооператив, що сталиб доповненням вже існуючих кооператив. Так у Великобританії, де переважають кооперативні орґанізації споживачів, згадані зусилля йшли в напрямі розбудови сільсько-господарських виробничих кооператив. В Австралії, Канаді та в Південно-африканській Унії, там, де орґанізації сільсько-господарських продуцентів предметом діяльности мали переважно збут їх власних продуктів, відчулася потреба створити або удосконалити систему кредитової кооперації. Деїнде, особливо в Індії, Румунії, навпаки, поруч кредитової кооперації, стали розбудовувати апарат для збуту сільсько-господарських продуктів.

До того самого порядку — викінчення кооперативної орґанізації — належить віднести й розбудову безпосередніх зносин між кооперативами споживачів і сільсько-господарськими збутовими кооперативами, що затіснювалися й розвивалися в ріжних формах особливо в Німеччині (принаймні до ґітлерівського перевороту), в Австрії, в Еспанії, у Франції, в Голяндії, в Швайцарії, в Чехословаччині та у Великобританії — в обсязі національного господарства, та почасти й в міжнародньому маштабі.

5. Вплив законодавства.

Іншою прикметою, що заслуговує на піднесення її в характеристиці обговорюваного періоду, — є та, що державні влади більшости країн наділили кооперацію своєю увагою та своїми актами в більшій мірі признали значіння кооперації, ніж дотепер. А саме: в краях опізненого розвитку — з метою зробити її знаряддям своєї конструктивної господарської політики, або, як в розвинених краях, — щоби наділити кооперацію, як упорядковану і згармонізовану форму господарства, новими відповідальними обовязками, тісно звязаними з завданнями публичного інтересу.

І ми є свідками вийнятково інтензивної законодавчої й реґляментаційної чинности в напрямі пристосовання правного положення існуючих і повстаючих кооператив до нових обставин. Це було і є почасти результатом, або теж спонукою до згаданого вище чисельного розросту кооперації. В кольоніях, наприклад, що їх т. зв. »тубольне« населення ледве виходить зі стану примітивного комунізму, кольоніяльна чи мандатарна адміністрація поручує кооперативну орґанізацію, як нову конечну форму соціяльної орґанізації і як засіб технічного й господарського поступу: в голяндській Індії розпорядок з 11. березня 1933 р. реґляментував основання й працю кооперативних товариств; в океанічних французьких кольоніях декрет з грудня 1932 р. встановлює засади орґанізації й праці кас сільсько-господарського кредиту, сільсько-господарських кооператив і т. п.; на Мадагаскарі декрет з вересня 1932 р. удосконалив попередній розпорядок про реґля-

ментацію справ кредиту, ощадностей та сільсько-господарської кооперації; в Камеруні, що є під французьким мандатом, в Кенії та в провінції Мадрас відповідні закони й розпорядки, видані в томуж році, причинилися до консолідації тих країн шляхом прищеплення й закріплення в них системи сільських кредитових кооператив. Майже всі володіння, доміниї, й мандатові землі Британської імперії дають той сам образ що до кооперативного законодавства: Кипр в 1932 р. змінив свій закон в справі кооперативного кредиту, острів Святої Гелени встановив правні умови основання, внутрішньої конституції й контролі кредитових кооператив та всякого можливого підпирання їх діяльности; рівнож в Палестині ряд розпорядків нормує діяльність і розвій кооперативних товариств; те саме бачимо і в британській Ґвінеї, в Південно-американській Унії, в канадійських провінціях: Альберта, Онтаріо, Нова Шкоція, Квебек, Саскачеван, де в рр. 1932 і 1933 появилися закони, що в той чи інший спосіб мають сприяти розвиткові діяльности й розростові сітки сільсько-господарських кооператив. Не остає позаду й латинська Америка. Так у Мексику появився (12. V. 1933) загальний кооперативний закон і створено тодіж при міністерстві торговлі спеціяльну секцію для підпомагання розвиткові кооперації. Подібно річ мається і в бразилійській державі св. Павла, де при міністерстві аґрикультури, промислу й торгівлі відкрите було недавно (в червні 1933 р.) бюро, обовязане помагати, підпирати й контролювати кооперативні товариства. В Колюмбії декрет з дня 11. V. 1932. передбачує і нормує творення кредитових кооператив, а декрети з дня 17 травня й 25 червня 1932 р. внесли додатні поправки в кооперативне законодавство. — В Европі ще Ісляндія видала в червні 1932 року закон про будівельні кооперативи. На Литві, Латвії й Румунії загальне кооперативне законодавство було м. ін. теж девчім удосконалене.

Ціла поквапність урядів, що її саме тепер ми бачимо і з якою вони беруться до створення, а часто лише удосконалення правного стану кооперації, виступить в повному світлі, якщо пригадаємо деякі анальоґічні факти недавнього минулого, що свідчать про пошану до кооперації, як визволительки людини, та до її конструктивних здібностей. В Еспанії, напр., загально-державний кооперативний закон, виданий вперше республиканським урядом, подібно як і первісний закон польської республики є виразом признання за кооперацією її суспільних вартостей; так само і в Росії зараз-же після революції 1917 р. кооперація одержала перший раз закон, забезпечуючий — хоч і не надовго — їй свобідний розвиток без обмежень і примусу.

Але деякі уряди, як це ми бачили вище, пішли далі: вони не обмежилися забезпеченням кооперативним інституціям можливости жити і зростати; вони покликали кооперацію до безпосередньої участи в своїх реорґанізаційних економічних плянах загально-державного значіння. Вже згадувано вище, що уряди деяких держав в Австралії й Південній Африці можуть надавати сільсько-

господарським кооперативам виключне право збувати збіжа, або збувати його по згори усталених цінах. В тих самих краях приготовляються нові розпорядки в напрямі посилення цього права кооператив. В Греції теж найновіший закон передбачує для Аттики і Беотії обовязкові форми кооперації. В Румунії напр. поручено двом інституціям, що працюють за допомогою держави, Центральному Кооп. Банку і Кооперативній Централі для довозу і вивозу опрацювати загальний плян технічної і комерційної орґанізації збуту збіж, що мав би причинитися до розвитку існуючої сітки с.-г. кооператив. В Чехословаччині обовязок контролювати довіз пшениці і реґулювати внутрішні ціни інших с.-г. продуктів поручено спеціяльній орґанізації, в якій заступлені є сіл.-госп. і споживчі кооперативи; а чехословацька сіл.-госп. кооперація має право розпоряжати публичним фондом в цілі реґулювання цін жита на внутрішному ринку, фондом, спеціяльно для цієї цили створенім.

У Франції закон з 10. липня 1933 р., що встановив мінімальні ціни збіж з метою зорґанізування і захисту внутрішнього збіжевого ринку, передбачує окрему інституцію департаментальних комітетів і загально-краєвого комітету для орґанізації й контролі продукції й торговлі сіл.-госп. продуктами, в складі яких одведено дуже широке місце представникам сіл.-госп. і споживчих кооператив. У Велико-Брутанії закон з 1933 р. про збут с.-г. продуктів („Agricultural Marketing Act“), виданий в розвиття закону з 1931 р., покликує до життя кілька »збутових плянів«, що реґулюють краєву продукцію і орґанізують внутрішні ринки безрог, беконів, молока і молочарських продуктів, картофлі й хмелю. Ці »пляни« нагадують вже згадані вище системи примусової кооперації. Найновіший і найважніший з них — що до молочарських продуктів підданий був апробаті теж зацікавлених продуцентів і був принятий більшістю 96,42% голосуючих. Покликану ним централю для контролі продукції, цін і збуту приблизно біля 220 міл. літрів молока річно поручено провадити бувшому директорові великої лондонської кооперативи і чотиром репрезентантам ріжних брітійських кооперативних орґанізацій. Вони творять комітет, в якому заступлені отже інтереси не тільки продуцентів, але й споживачів. — В Китаю центральний та провінційні уряди, що саме тепер заняті перебудовою сіл.-госп. економіки на нових основах, активно підпомагають розвиток кооператив і стремлять до створення корпусу кооперативних інструкторів.

У великанських і складних заходах до госп. направи в Сполучених Державах Північної Америки кооперація рівнож заняла належне місце: в них вона партиципує своїми інституціями й представниками. Передбачається видання кооперативного кодексу. Між трома дорадчими комітетами при Уряді національного оздоровлення (направи національного господарства) поруч дорадчого промислового комітету, де заступлені інтереси промислу, і дорадчого робітничого комітету, репрезентуючого інтереси робітників,

встановлений був дорадчий комітет споживачів, де фіґурує м. ін. голова Кооперативної Ліґі. Кооперативна преса богатьох околиць краю з узнанням приняла деякі з розпорядків уряду напр. в справі обмеження метод конкуренції в цили зменшення її нелюдських наслідків, в справі шукання в дорозі порозуміння стабілізації відносин та ін., — взагалі як здорову реакцію проти вибочень індивідуалістичного господарства, як частинний вислів засад, метод і цілей кооперації.

І в свідомости кооператорів родиться — отже — думка, що одною з головніших проблєм найблищого майбутнього, яка виринає вже тепер і вимагає від кооператорів розвязання, є: винайти засоби і створити умови, завдяки яким кооперація зможе взяти чинну і видатну участь в усіх заходах і замірах, звідкіляб вони не вийшли, направлених одначе до заведення гармонії в економічну орґанізацію модерного суспільства.

(»Кооп. Вісти« Міжн. Бюра Праці).

Кооперація споживачів в Австрії.

На початку 1932 р. в Австрії нараховувано 5738 кооператив, котрі після роду діяльности і характеру поруки діляться на такі ґрупи:

ґрупи:	**з обмеженою порукою**	**з необмеженою порукою**	**Разом**
Споживчі	280	10	290
Кредитові сист. Шульцого	526	48	574
Кредитові сист. Райфайзена	—	1800	1800
Сільсько-господарські	1969	17	1986
Промислові	752	17	769
Будівельні	281	—	281
Ріжні	38	—	38
Разом	3846	1892	5738

В Австрії є три великі кооперативні союзи. Більша частина сільсько-господарських кооператив і кредитові спілки системи Райфайзена злучені в »Загальному Союзі сільсько-господарських кооператив«. Промислові кооперативи і каси системи Шульце — Деліча обєднані в »Загальному союзі німецьких зарібково-господарських кооператив«, а споживчі — в »Союзі німецько-австрійських споживчих товариств«.

Окрім тих трьох великих союзів є ще ряд менших, між іншим »Союз будівельних кооператив«, але вони мають невелике значіння.

»Союз німецько-австрійських споживчих товариств«, обєднує крім чисто споживчих також й інші, робітниками засновані кооперативи. Він отже являється союзом не споживчих кооператив, а союзом ріжного рода кооператив споживачів. Які саме коопе-

ративи обєднує цей союз, скільки їх було перед війною і як вони зростали в повоєнних роках, про це інформує нижче подана табеля:

Ґрупи кооператив:	1913 р.	1923 р.	1925 р.	1928 р.	1930 р.	1932 р.
продукційні	18	36	44	36	38	31
будівельні	16	18	27	37	34	24
кредитові	3	7	12	17	16	16
робітничі доми	2	5	9	15	15	14
інші кооп.	—	16	21	21	21	25
Разом	130	185	243	247	241	219

Як бачимо, по війні число кооператив в Союзі зросло майже в двічи. Зріст кооператив відбувався до 1928 р., а відтак наступило деяке зменшення, що пояснюється економічною крізою.

Нижче подаємо докладні інформації про споживчу ґрупу союзних кооператив.

Австрійська споживча кооперація вийшла з війни з дуже веким числом членів, але майже без оборотового капіталу, що був знищений в часі інфляції. З кінцем 1923 р. кооперативи обєднували 480.000 членів, а уділового капіталу мали лише 766.000 шіл.

До 1923 р. споживчі кооперативи мусіли обслуговувати крім своїх членів ще десятки тисяч домашніх господарств, які були до них приділені ще за часів війни. Це збільшило їх обороти та вимагало величезного обслужного апарату. Коли наступили нормальні відносини, то обороти дуже зменшились. В 1913 р. оборот одного склепу виносив пересічно 220.000 ш., а в 1923 р. зменшився на 125.000 ш. Тому багато кооперативних склепів зліквідовано, а у всіх оставших зредуковано на половину персонал.

Фінансовий стан всіх кооператив був дуже тяжкий. Власний капітал зменшився через інфляцію з 53,4 міл. ш. на 11,4 міл. ш., а товарові запаси, які виносили приблизно 12 міл. ш. і становили 52% всіх активів, були більшою частю маловартісні воєнні суроґати, які треба було продавати по дуже зменшеній ціні, бо всюди можна було купити вже добрі товари. Все це спричинилося також до величезних втрат. Але кооперативи витримали це завдяки великим ощадностям через всякого роду редукцію видатків.

В цій роботі стояло на першім місці визначення районів для кожної кооперативи, щоб не було таких явищ, що на одному місці конкурують дві кооперативи. Розвязання цієї задачі було тим більше важним, бо зараз по війні повстали ріжні споживчі орґанізації з окремою структурою. Вже перед війною заснували залізниці для своїх служачих окремі споживчі орґанізації, які не були вільними орґанізаціями, а залежали від дирекції залізниць. По війні вони перетворились в кооперативні і в 1923—24 рр. вступили до союзу німецько-австрійських кооператив. Ці кооперативи мали 154 склепів, які обслуговували 78.000 домашніх господарств. Склепи були більшою частиною в тих містах, або обслуговували такі околиці, де були вже склепи споживчих кооператив, яких чле-

нами в більшости є робітники, і ясно, що впорядкування тих нових кооператив в рамах Союзу не була легка річ. Переведено це через сполучення або розвязання поодиноких кооператив і обмеження їхніх округів діяльности.

Ці орґанізаційні зарядження причинились багато до того, що австрійська споживча кооперація розвязала за пару років всі труднощі і статистика показує, що консолідація поступає вперед. Цей розвиток показують слідуючі цифри:

Рік:	кооперативи:	склепи:	члени:	обороти в міл. ш.
1927	135	893	253.567	138,6
1928	131	928	255.614	148,9
1929	117	963	259.932	162,2
1930	115	989	263.137	148,1
1931	109	1011	267.665	148,3
1932	109	1017	268.210	139,3
1933	103	1012	267.260	129,6

В зменшенні числа самостійних кооператив і в рівночасному збільшенню склепів виявляється концентрація в орґанізації кооператив. Кріза спричинилась до дуже великого зменшення річного товарового обороту, який в останньому 1933 р. є навіть меншим від обороту в р. 1927. Зменшення обороту все збільшується. В р. 1932 він виносив ще 5,82%, а в р. 1933 вже 7,20%. Зубожіння населення можна також побачити в тім, що пересічний закуп одного члена зменшився з 618 ш. в р. 1929 на 483 ш. в р. 1933. Пересічний оборот в одному склепі, який підвищився в р. 1929 на 167.000 ш. упав на рівень 1923 року і виносить в 1933 р. 127.000 ш.

На висоту видатків, сполучених з апаратом продажі, має великий вплив той факт, що більшість склепів має 2—3 склепарів і щоденний час продажі триває лише 4—5 годин, а решту дня склепи замкнені. Ріжниця між цінами закупу і продажі не є велика і виносить тепер лише 10%. Власна продукція в рамах споживчої кооперації не є велика. Лише деякі міста, що представляють більші консумційні центри, мають кооперативну продукцію.

Кошти ведення кооперації є досить високі, як це видно з поданого нижче рахунку зисків і страт за 1933 р.

Прихід	Сума ш.	% до обор.	Розхід	Сума ш.	% до обор.
Дохід від торгів	18,670.321	14·40	Відписи	1,253.472	0·96
Ріжні доходи . .	1,178.550	0·91	Проценти . . .	1,147.649	0·88
Проценти . . .	771.466	0·59	Чинш за помеш.	1,177.167	0·92
	20,620.337	15·90	Платні	12,065.660	9·30
Втрати	310.349	0·24	Ріжні видатки .	2,276.134	1·76
			Податки і належ.	790.991	0·61
			Неспод. видатки	99.364	0·08
				18,810.437	14·51
			Чистий зиск . .	2,120.249	1·63
Разом . .	20,930.686	16·14	Разом . .	20,930.686	16·14

Розділ надвишки:	резерви	203.212	0,16
	звороти	1,766.245	1,36
	не розділено	150.792	0,11
	Разом	2,120.249	1,63

Нижча табеля показує збірний білянс за р. 1933, з якого виходить, що союзні кооперативи находяться в цілком нормальному стані.

Активи.

Недвижимости	9,768.572	22,87
уладження	2,574.394	6,03
машини, парк авт, і т. д.	661.522	1,55
запас товарів	13,296.351	21,13
уділи в G. O. C. [1])	1,685.476	3,95
вкладки й вартісні папери	1,231.504	2,88
довги членів	3,054.441	7,15
ріжні претензії	1,260.794	2,95
готівка й інші плинні вартости	8,984.764	21,03
сума актив	42,517.818	99,54
страти	195.171	0,46
Разом	42,712.989	100,00

Пасиви.

Фонди резервові	9,100.345	21,31
фонди спеціяльні	616.893	1,44
уділи	3,334.575	7,81
сума власних средств	13,051.813	30,56
примусові (?) уділи членів	389.222	0,91
щадничі вкладки членів	17,854.821	41,80
довги за товари	8,424.794	19,72
гіпотеки й інші позички	1,105.941	2,59
ріжні зобовязання	335.195	0,79
сума пасивів	28,109.973	65,81
надвишки	1,551.203	3,63
Разом	42,712.989	100,00

Склад оборотного капіталу в 1933 р. в порівнанні до 1914 р. представляється так:

	1933 р.	1914 р.
власний капітал	30,56%	24,13%
позичений капітал	65,81%	66,10%
надвишки	3,63%	9,77%
	100,00%	100,00%

[1]) Groseinkaufsgesellschaft der Österreichischen Consumgenossenschaften — Централя закупу для австрійських споживчих кооператив.

З цієї табелі виходить, що кооперація тепер у значно більшій мірі ніж перед війною забезпечена власними капіталами і що зменшені надвишки не спричинились до збільшення зобовязань. Але власний капітал має тепер іншу структуру, ніж перед війною. В 1914 р. майже $^3/_5$ власних капіталів складались із уділів, а решту становили резерви. Тепер резерви виносять $^4/_5$, а уділи лише $^1/_5$ власних капіталів.

В останному часі кооперативні круги пропаґують підвищення висоти уділів аж на 60 ш., щоб таким шляхом збільшити процент уділів у власному капіталі.

Резерви не лише релятивно, а також і абсолютно збільшились по війні в порівнанні до 1914 р. Це пояснюється тим, що при вальоризації австрійської валюти вартість недвижимостей збільшилася, а зобовязання кооператив взагалі не були вальоризовані. Цей зиск кооперативи відчислили, як резерви, які виказували відтак поважний зріст тому, що кілька років по війні (аж до р. 1928) з надвишок не давали зворотів членам, а переказували їх до резерв.

Неґативним обявом є те, що довги членів за товари все зростають і виносять в 1933 р. аж 7,15% цілого білянсу. Мимо того, що статути забороняють кооперативам продавати товари на борґ, кріза і з нею получене зубожіння населення спричинились до того, що споживчі кооперативи не можуть відмовляти своїм членам такої закупної системи. Союз починає тепер при помочі окремих кредитових орґанізацій полегчувати своїм членам закуп за гроші. Як цей есперимент вийде, ще не знати.

Найбільша частина чужого капіталу складається з щадничих вкладок членів, які з кожним роком все збільшуються. На зріст вкладок вплинув факт, що в часі, коли маса австрійських банків скрахували і багато людей загубило там свої гроші, то в споживчих кооперативах ще жадному членові гроші не пропали.

Що торкається соціяльної структури членів австрійських споживчих кооператив, то виходить, що хоч майже всі верстви населення належать до них, то найбільший відсоток становлять робітники. Сільське населення тримається сільсько-господарських кооператив, які забезпечують їм більші користи ніж це можуть робити споживчі кооперативи. Промислові круги населення взагалі становляться байдуже до кооперативного руху і лише тоді вступають в кооперативи, коли вони мають явні користі — як великі звороти або інші боніфікації.

Від 1905 р. має споживча кооперація Австрії свою власну закупочну централю, яка називається: Groseinkaufsgeselschaft der Österreichischen Konsumgenossenschaften (Велике закупочне т австрійських споживчих кооператив). Грошовий оборот централі з кожним роком збільшується, що показує оця табеля:

1931	76,3 міл. ш.
1932	87,1 міл. ш.
1933	95,1 міл. ш.

Закупочне товариство забезпечує союзні кооперативи товарами на 51% їхніх потреб. Крім центрального товарового складу у Відні, воно має ще ряд складів на провінції, щоб облегчити ріжним кооперативам постачання товарів. Перед парою роками купило товариство фабрику для виробу матерій і продукує все більше і більше текстильних виробів. На провінції воно має свої окремі текстильні склепи.

З ліквідацією впливу соціяль-демократів на Союз німецько-австрійських споживчих кооператив, з приводу лютневої революції 1934 р., стало можливим навязувати звязки з сільсько-господарською кооперацією, яка стоїть під впливом бувших християнських-соціялістів. Взаємини не є дуже затіснені, але з часом можуть розвинутись.

До початку 1934 р. фінансовим центром споживчої кооперації був робітничий банк у Відні. А що цей банк стояв під виключно едеківським впливом, уряд його зліквідував, а його функції переняв окремий фінансовий відділь при Союзі. Ця переміна була звязана з деякими втратами, але коли Союз зміг пережити наслідки світової війни, то і ця зміна не пошкодить його існуванню.

Ю. Ж.

З ПОЛЬСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ.

НОВИЙ СОЮЗ »РІЛЬНИЧИХ І ЗАРІБКОВИХ КООПЕРАТИВ«.

Орґани цього союзу заняті тепер головно формальною реєстрацією членів. У звязку з цим виявилася необхідність іменування повновласників союзу для тих округів, де є масове прибування нових членів. І так на значено вже повновласників на варшавську округу, познанську, волинську (п. Ст. Понцета). Повновласники зорґанізують на місцях люстрацію новопринятих кооператив. Дефінітивно вирішить справу поділу на округи Головна Рада Союзу дня 13. березня ц. р. На цьому ж засіданні буде також устійнена висота оплат від кооператив та бюджет на перший піврік 1935 р. Орґани союзу будуть два: перебране від варшавського Зєдноченя Сп. Рольнічих »Часопісмо Сп. Рольнічих« і орґан познанської Унії »Пораднік Спулдзєльні«.

КООПЕРАТОРКА — ЛІТЕРАТУРНОЮ ЛЯВРЕАТКОЮ.

Нагороджена державною літературною нагородою польська письменниця Марія Домбровська (твір »Дні і ночі« — трильоґія) — це м. і. заслужена кооперативна письменниця, авторка цілої низки вартісних книжок і статтей на теми спілчанства, як виховного чинника. Коли появляться такі серіозні письменники і у нас, які братимуть за теми своїх праць реальне життя, з його малими і великими проблємами?

ВИХОВНА ПРАЦЯ »СПОЛЕМ« В 1934 Р.

В р. 1934 Союз »Сполем« зорґанізував 86 усних короткоречинцевих кооп. курсів, які разом тривали 160 днів і зібрали 3268 учасників. Це найвищі дотепер цифри в історії цього союзу.

Окрім того союз веде постійно заочні кооп. курси, з яких користає постійно в пересічі 400 слухачів. Рік 1934 приніс союзові збільшення числа кооператив, що союз відносить на рахунок скріпленої освітньої діяльности.

Для ведення виховної праці при союзі існує окремий »суспільно-виховний відділ«, зі своїм бюджетом, персоналом і відповідальними співробіт-

никами. Під цим оглядом союз своєю доцільною орґанізацією перевищує інші союзи, м. і. також РСУК.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

ЗАМІСЦЬ ТВЕРДИХ ДІЛ — МЯГКІ СЛОВА.

Громадська опінія, особливож сільського громадянства, напевно цікава знати, що думає про проблєму »ножиць«, картелів, цін промислових продуктів — міністер торгівлі й промислу польської держави. Міністер Генрик Флоєр-Райхман промовляв у комісії сенату дня 13. лютня. З цієї промови приводимо відповідне місце, цитуючи за урядовою »Польскою Ґосподарчою«:

»Кілька слів про картелі. Це, на жаль, звязане з моїм ресортом. Картелі відограють у цій хвилині передовсім найбільшу ролю в соціяльних питаннях, в справі утримання висоти затруднення. Я годжуся з поглядом п. сенатора Возніцкого, що в ділянці керування госп. життям якась орґанізація потрібна. До того приходить ще дальший момент — проблєма експорту. На віщо-ж існує вуглева конвенція (картель — Ред. К. Р.), як не на те, щоби експортувати багато міліонів тон вугля річно. Міністер торговлі й промислу мусів був одержати право реґулювання продукції й диктування її кількости. В якій цілі? Прошу перечислити, скільки робітників має працю при добуванні вугля на експорт. Якби виглядав Шлеськ, якби не було того засобу інтервенції. Не можна тисячів робітників і десятків тисяч іх родин трактувати як експериментальний матеріял для економічних доктрин.

Зате — якби ті орґанізації не сприяли запевненню праці і якби протиділати експортові, якби не йшли по лінії обнижування цін (?! — »К. Р.«) — то уряд напевно знайшовби засоби для розвязання цих орґанізацій — так як розвязує і буде розвязувати злі картелі.

Справа цін. Дійсно, в ділянці цін акція не є ані увінчана повним успіхом, ан і не є закінчена у многих областях, але — як я сказав у соймі — та акція стрічає многократно низку вагань, які здержують розвиток скорого зрівнання цін. Булоби недобре думати, що проблєма цін, це тільки проблєма вирівнання відносин зі селом; це потрібне також і містам.

Не можна собі уявити, щоби будівельний рух міг прибрати такі розміри, як це ми бачили у 1934 році, якби ціни стояли на давній висоті. Коли успіх акції обнижки цін по відношенні до рільництва не є комплєтний, то булоби гірше, булоби прямо гріхом, якби ми мали промислові ціни з 1932 року при рільничих цінах 1935 року. Длятого мушу заявити пані сенаторці Клушинській (П. П. С. — Ред.), що коли вона оцінює акцію уряду в тій ділянці, як ложечку лікарстав з пару краплинакми мікстури, то мені здається, що це дуже пересадна ілюстрація.

Позволю собі сказати пару слів на тему хліборобства, коли дискусія засягла цю тему так глибоко.

Не треба аж великих студій, щоби зорієнтуватися, що на селі нема поправи, та що передовсім тій частині господарства треба присвятити найбільше уваги. Я можу ствердити, що дотеперішні праці уряду в тій ділянці пішли вже дуже далеко, а дальші є в ході. Під цим оглядом нема жадних розбіжностей, ані будь яких сумнівів, які-б могли опізнити цю акцію«.

Коли в коротких словах зібрати основні т е н д е н ц і ї повищої заяви відповідального чинника польської промислової політики, то виявиться:

1. Міністер вважає, що картелі взагалі є потрібні.

2. Вважає, що вони виконують в першій мірі позитивну соціяльну функцію, дбаючи про удержання затруднення в промислі, а це головно тим способом, що підтримують експорт. Знаючи, що експорт відбувається тільки демпінґовим способом, заявив міністер, що картелі є необхідні для того, щоби шляхом підтримування високих цін в краю можна було по низьких цінах експортувати. В такій концепції очевидно нема місця на »акцію обнижування цін в краю« — і тому подібна фраза знайшлася у промові очевидно тільки припадково.

3. Картелі уряд вважає своїм інструментом для реґулювання висоти продукції — і очевидно тим самим бере на себе й відповідальність за всю їх діяльність.

4. »Ножиці« між цінами промислу й рільництва на думку міністра значно зійшлися. Він не робить ніяких обовязуючих заяв що до дальшої обнижки цін промислових виробів, передовсім сакртелізованих.

При такім стані річей кілька слів співчуття для хліборобстав, сказаних при кінці промови не вистарчає, щоби заспокоїти схвильовану опінію сільського населення.

ЩО ДАЮТЬ ПОЛЬСЬКІЙ ДЕРЖАВІ ЇЇ ПІДПРИЄМСТВА.

При нагоді бюджетової дебати в соймі і сенаті обговорювалася фінансова господарка держави на всіх ділянках. У цій господарці дуже поважне місце займають державні підприємства, які у многих ділянках економ. життя мають прямо домінуюче становище. Оставляючи на боці монополі, де, з природи річи, держава є одиноким підприємцем, згадаємо комунікацію (залізниці, автобуси), почту, радіо, лісову господарку, продукцію штучних погноїв азотових і потасових, і т. д. Держава, як підприємець, завжди і всюди стрічалася з критикою, з замітами негосподарности в наслідок бюрократизму — отже цікаво, як ця справа представляється у світлі тутешньої державної дійсности та тих чисел, що їх подали референти бюджету.

Найбільше підприємство польської держави, залізниці після звідомлення дотичного референта має дати у 1935/36 році надвишку у квоті 85,3 міліона зл. (приходи 95,1 міл., розходи 86,5 міліонів). Це робить кругло 10% всіх видатків Треба однак взяти під увагу, що державні підприємства: а) не платять ніяких податків, патентів, оплат, стемплів і т. д., б) по більшости не поносять видатків на суспільні обезпечення. Відомо, що ті всі тягарі недержавних підприємств значно перевищують 10% бюджету. Отже, якби до залізниць примінити ту саму мірку, що загально прикладається до приватних підприємств, то хто зна, чи залізниці не показалисяб грубо дефіцитовим підприємством. До того ще приходить питання амортизації недвижимостей і цілого табору залізниць — якої не вставлено між видатки. Коли фондом амортизації має бути »інвестиційний фонд«, на який відчислюється 61,3 міл., то надвишка виносилаб всього 14 міліонів, отже не цілих 3% бюджету.

Підприємство »Польська Почта, Телеґраф, Телефон« має дати в році 1935/36 до скарбу 16 міліонів надвишки (приходи 179,8 міл., розходи 163,8 міліонів). Знову 10% видатків — без узгляднення амортизації податків, стемплів і т. д. Колиб це все відчислити — надвишка виявиласяб дуже сумнівною.

Державні ліси показують у доходах 176,4 міліони, у видатках 152,4 міл.; сподівана надвишка 24 міліони — без податків, амортизації і т. д.

Польмін (дрогобицька відбензинярня) має вплатити всього 1 міліон (це вже за всі податки, оплати і т. д.!); гірничі підприємства — всього 627 тисяч, а підприємства мішаного типу, де держава є акціонером обіч приватного капіталу та всі виарендовані підприємства мають разом дати державі 1,43 міліона зл.

»Паньствове Заклади Пшемислово-збожове« (ПЗПЗ) в Люблині вимагатимуть доплати з державного скарбу в квоті 650.000 зл.

Колиб уважати »підприємством« також »Фонди«, які є окремими рахунковими одиницями (фонди: дороговий, будівельний, рільної реформи, розбудови міст, праці, інвестиційний і ін.), то тут виявилосяб, що всі вони є дефіцитовими тілами та вимагають доплат з державної каси. Приміром: Оборотовий Фонд Рільної Реформи має у 1935/36 році відписати 350 міліонів зл. позичок, уділених кольоністам з оказії парцеляції ґрунтів на сході (стоїть у звязку з т. зв. віддовженевими декретами). Фонд Праці, як відомо, є опертий на данині, що її платить громадянство від кількох літ і всі зібрані ним гроші йдуть на субвенціонування розбудови міст, кольонізації і под. Взагалі т. зв. »Фонди« у польськім бюджеті виросли до ролі окремих урядів, в роді малих міністерств і тому ціла система бюджетового розрахунку стає дуже тяжка і ускладнена.

ВИВІЗ МАСЛА З ВИЗНАЧНІШИХ КРАЇН-ПРОДУЦЕНТІВ ЦЬОГО ПРОДУКТУ.

(Міжнародній огляд за роки 1930—1933).

В міжнародній торговлі маслом маємо по одній стороні велике число країн-продуцентів, а з другої сторони — релятивно невелике число країн-консументів цього продукту, що мусять довозити його для повного покриття свого запотребовання.

В повоєнних роках вивіз масла з головних країн-продуцентів значно розвинувся. Роки крізи, що їх ми отсе переходимо, не могли здержати цього розвитку; і дійсно, загальний вивіз масла з тих головних країн, що його продукують, продовжував і в часі крізи свій вгору ступаючий похід.

Цей вивіз з 12 головних країн, що доставили разом біля девять десятих загальної кількости масла на міжнародні ринки, зростав ось як: — він піднісся

в 1925 р. до 380.000 тон
„ 1927 „ „ 430.000 „
„ 1929 „ „ 490.000 „
„ 1931 „ „ 536.000 „

Доперва в 1932 році подача масла на міжнародній ринок легко захиталася і осягнула дещо нижчу загальну квоту — 512.000 тон, але вже в 1933 році вивіз дійшов до рекордової цифри 540.000 тон.

Поділ вивозу поміж ріжні краї за роки 1930—1933 представлявся ось як:

	1930	1931	1932	1933
			(в 1000-х тон)	
Данія	169	172	158	151
Нова Зеляндія	96	101	111	134
Австралія	49	74	91	103
С. Р. С. Р.	11	31	31	37
Голяндія	42	33	20	28
Ірляндія	27	20	14	17
Швеція	27	20	14	17
Литва	18	19	19	16
Арґентина	23	23	25	14
Фінляндія	17	17	15	12
Естонія	14	14	13	9
Польща	12	12	1	2
Разом	505	536	512	540

Данія, Нова Зеляндія і Австралія — це три головні експортуючі краї; з них однак лише Нова Зеляндія зробила в цьому відношенні за останні роки значний поступ. Збільшила, хоч і не в такій мірі, свій вивіз також Австралія. Але Данія, мимо чутливого наближення до позиції, яку вона займає в експорті масла, згаданих двох її конкуренті, не стратила ще своєї ролі головного доставця масла на світові ринки.

Головними відборцями масла в тих же роках були ось ці краї:

	1930	1931	1932	1933
			(в 1000-х тон)	
Анґлія	338	392	404	444
Німеччина	138	100	70	59
Бельґія з Люксемб.	10	19	21	12
Франція	6	19	12	9
Швайцарія	9	11	4	1
Канада	13	1	0	1
Разом	514	542	541	526

Німецький довіз по 1931 році сильно зменшився; щож до Канади і Швайцарії, то можна сказати, що вони не грають великої ролі, як імпортери масла.

Згадані вище 540.000 тон, вивезених в 1933 році репрезентують девять десятих цілого світового експорту, що виносив тоді ж біля 600.000 тон. З порівнання дотичних цифр бачимо, що Анґлія з її довозом (444 тис. тон) закупила в 1933 р. 74% масла, поданого на світові ринки.

З ПРЕСИ І ЖИТТЯ

ДО ДИСКУСІЇ НА ТЕМУ: КООПЕРАЦІЯ І ПРИВАТНИКИ.

Це остре й болюче питання, що саме тепер живо обговоюється в пресі, знайшлося в такій стадії, що його не могли поминути й недавні Загальні Збори Союзу українських купців і промисловців. Погляд наших купців і промисловців на кооперацію та її ролю в господарському житті й відродженні нашого народу висловлений був головою Союзу п. Я. Скопляком — в промові, якою він відкрив Загальний збір Союзу. Дотичне місце цієї промови, що не викликало серед присутніх на Загальних зборах, навіть кооператорів, дискусії, характеризує ментальність наших приватників; тому позволимо собі навести його в цілости[1]):

»Ще одно питання, разом зі справою орґанізації найважніше. Ми і кооперація.

Часами можна почути легке слово докору в сторону нашого часопису за те, що він — ніби-то — забагато (підкр. наше. — »К. Р.«) займається справами кооперації. Ті, що докоряють, стоять на становищі, що нас кооперація не обходить. Моя відповідь: кооперацію ціню на рівні з »Рідною Школою« і »Просвітою«. »Рідна Школа« вчить читати і писати. »Просвіта« дбає за загальну освіту, а українська кооперація вливає в жили нашого народу любов до торговлі і промислу (підкр. — »К. Р.«). Кооперація за розмірно короткий час своїм великим штабом інтеліґенції розвинула суто-українську торговельну і промислову ділянку. Кооперація дала себе пізнати і за кордоном, приносячи честь українській торговлі і промислові (!?). І коли сьогодня говоримо про нашу торговлю і промисл, то не сміємо забувати заслуг кооперації. Їх не признавати не можна, не можна не виявляти вдячности за промощування дороги, за виховання і то карне виховання цілої армії купців. Кооперація вчить купецького звання не лише на те, щоби самій з того користати, але, може і не свідомо (? — »К. Р.«), вчить і купців-приватників, які скорше чи пізніше будуть членами СУК і Пр. Таких і досі маємо чимало (підкр. наше. — »К. Р.«). А що буде, коли виросте кооперативне покоління? Що зроблять сини кооператорів? Не всі підуть слідами батьків в кооперацію. Маючи вже в крові охоту до торговлі і привикнувши вже змалку до ваги, напевно збагатять наші ряди. Одже конечно треба нам погодитись з тим, що нема в нас кооперації і приватників, як ворожих таборів, а є лише українська торговля і промисл у двох формах, які мають себе взаїмно доповнювати (підкр. наше. — »К. Р.«). Щоби однак таке порозуміння могло тривко існувати, ми мусимо доложити всіх старань, щоби наша орґанізація прийшла до тої карности і свідомости свойого завданая, що і кооперація. Не буде тоді нарікань теж на те, що забагато займаємося кооперацією.

Наша мета одна і та сама і спільними силами до неї дійдемо скорше чи пізніше«.

Як редакція »Т. і Пр.« додає, »змістовну промову голови приняли присутні грімкими оплесками«.

Таке розуміння завдань кооперації, як те, що його виложив голова СУК. є дуже своєрідне і далеко відбігає від загально принятого.

З промови п. голови Союзу укр. купців і промисловців, поза зрозумілими зрештою компліментами в бік кооперації — недвозначно прозирає виразна і головна тенденція: звести кооперацію в суті річи до служебної ролі у відношенні до »важнішої« справи: витворення і виховання т. зв. середнього стану, купців і промисловців. Замітимо лише, що послідовно і льоґічно до кінця проведена ця плятформа означалаб для кооперації хіба самоліквідацію, самозаперечення — з моментом сповнення своєї »місії«. Цікаво, що на цю плятформу погодилися й деякі недавні і теперішні наші кооператори, що приняли вибір до Ради союзу купців і промисловців. (Список членів ради гл. там же, ц. то в »Т. і Пр.« ч. 4, ст. 6).

---

[1]) »Торговля і Промисл« ч. 4. за 1935, ст. 3.